

Nr 111.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293); given Stockholms slott den 8 mars 1940.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogat förslag till lag angående fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293).

GUSTAF.

Herman Eriksson.

F ö r s l a g

till

L a g**angående fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939
(nr 293).**

Härigenom förordnas, att allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939, vilken lag gäller till och med den 31 mars 1940, skall äga fortsatt giltighet efter sistnämnda dag till och med den 30 juni 1941; dock att från och med den 1 april 1940 4—6 §§ i lagen skola hava följande ändrade lydelse:

4 §.

Där det för att tillgodose behov, som avses i 2 §, eller för sjukvårdsändamål eller för beredande av tjänstelokal åt offentlig myndighet eller för annat liknande ändamål finnes erforderligt, att kronan förfogar över fastighet, byggnad, järnväg eller annan anläggning eller över fartyg, motorfordon eller annat transportmedel utan att egendomen avstås till kronan, vare ägare eller innehavare av egendomen pliktig att, i den mån Konungen så föreskriver, ej mindre till kronan upplåta egendomen eller del därav jämte tillhörande inredning eller utrustning än även tåla eller vidtaga erforderlig ändring eller förflyttning av inredningen eller utrustningen. Vad nu är stadgat gälle ock om byggnad, som erfordras till bostad åt driftspersonal, samt om mark eller byggnad för upplag.

Ägare eller — — — över bostad.

5 §.

Där det för att tillgodose behov, som avses i 2 §, finnes erforderligt, att från fastighet tillhandahålles förnödenhet, som där frambringas eller finnes tillgänglig, eller att vid fabrik eller annan anläggning tillverkas, beredes eller iståndsättes viss förnödenhet eller där för tillgodoseende av behov som nyss är sagt eller eljest för tillgodoseende av ändamål av betydelse för det allmänna finnes erforderligt, att med järnväg, fartyg, motorfordon eller annat transportmedel verkställles forsling för kronans räkning, allt utan att kronan i övrigt förfogar över egendomen, vare ägare eller innehavare av sådan egendom pliktig att, i den mån Konungen så föreskriver, ombesörja, att förnödenheten frambringas, tillverkas, beredes, iståndsättes eller tillhanda-

hålles eller forsling som nyss sagts verkställes, så ock vidtaga därför erforderliga åtgärder.

Ägaren eller — — — vid anläggningen.

6 §.

Finnes erforderligt, för att bereda bostad åt husvilla eller för förvaring av arkivalier eller samlingar eller för annat liknande ändamål, att kronan förfogar över byggnad, vare ägare eller innehavare av byggnaden pliktig att, efter vad Konungen föreskriver, upplåta byggnaden eller del därav till kronan, i den mån ej byggnaden erfordras till bostad eller för rörelse eller annan verksamhet eller eljest genom upplåtelsen skulle vållas avsevärd skada eller olägenhet. Vad sålunda stadgas om byggnad skall äga motsvarande tillämpning beträffande markområde eller annat utrymme.

*Utdrag av protokollet över folkhushållningsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
den 23 februari 1940.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anför chefen för folkhushållningsdepartementet, statsrådet Eriksson:

Allmän förfogandelag utfärdades den 22 juni 1939 (nr 293). Lagen trädde i kraft den 28 juni 1939 och gäller till och med den 31 mars 1940. För att lagens huvudbestämmelser skola träda i tillämpning erfordras emellertid särskilt förordnande därom. Sådant förordnande må meddelas vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Förordnande meddelas av Konungen med riksdagens samtycke, dock att, när riksdagen ej är samlad, provisoriskt förordnande må meddelas av Konungen ensam. Genom kungörelse den 6 september 1939 (nr 624) meddelade Kungl. Maj:t förordnande, varom nyss är sagt, att gälla tills vidare, vilket förordnande riksdagen i skrivelse den 7 oktober 1939 (nr 9) förklarade sig gilla. Förordnandet är alltjämt gällande.

Beträffande allmänna förfogandelagens innehåll må här allenast erinras om att enligt lagen Konungen äger — där så finnes erforderligt för att inom riket eller inom visst område av riket tillgodose behovet av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, eller för att bereda tillgång till förnödenhet, som är behöflig för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna — föreskriva skyldighet för ägare eller innehavare av sådan förnödenhet att avstå densamma till kronan. Vidare äger Konungen för behov, som nyss är sagt, föreskriva att beslag skall läggas å förnödenhet som i det föregående avses, varjämte Konungen äger i vissa andra hänseenden förfoga över fastigheter, anläggningar, transportmedel m. m. För egendom, som avstås till kronan eller eljest ställes till kronans förfogande eller upplåtes till dess begagnande, utgår ersättning efter grunder, som i lagen föreskrivas. — Förordnande som meddelats jämlikt allmänna förfogandelagen skall, enligt slutbestämmelserna till lagen, ej gälla längre än lagen äger giltighet; dock att vad i 27 § i lagen stadgas rörande upplåtelse av fastighet för drivande av jordbruk och rörande ersättning skall äga giltighet även därefter. Vidare stadgas i nyssnämnda slutbestämmelser, att i 24 § i lagen meddelad föreskrift om tystnadsplikt och vad i lagen stadgas rörande

överträdelse av samma föreskrift ävensom vad där stadgas i fråga om sådant under tiden för lagens giltighet begånget brott, som i lagen avses, skall äga tillämpning även efter det lagen i övrigt upphört att gälla.

Då jag nu har att anmäla fråga om utsträckande av allmänna förfogandelagens giltighetstid, torde i samband därmed få upptagas en från överståthållarämbetet inkommen skrivelse, åsyftande viss ändring av allmänna förfogandelagens bestämmelser.

Överståthållarämbetet har i nyssberörda, den 8 februari 1940 dagtecknade skrivelse framhållit, att av de i Stockholm hemmahörande lastautomobilerna en betydande del komme att i händelse av mobilisering eller luftskyddstillstånd tagas i anspråk för krigsmaktens eller luftskyddets behov. Därtill komme att av de lastbilar, som fortfarande finge disponeras av sina ägare, en icke obetydlig del kunde befaras komma att för längre eller kortare tider föras bort från Stockholm i samband med en evakuering av staden. I en tid, då den produktiva verksamheten på många områden måste stegras till sin högsta höjd, kunde varje icke nödvändig åderlåtning av transportmedlen få mycket ödesdigra verkningar. Åtgärder borde därför enligt överståthållarämbetets förmenande vidtagas för att förhindra att tillgången på lastbilar i Stockholm vid en utrymning reducerades för icke oundgängliga ändamål.

Överståthållarämbetet har härom vidare anfört:

Enligt 5 § allmänna förfogandelagen äger Kungl. Maj:t för tillgodoseende av ett föreliggande transportbehov föreskriva, att erforderliga transportmedel skola ställas till förfogande. Nämnda lagrum förutsätter emellertid, att transportbehovet gäller viss angiven förnödenhet och lärer sålunda icke vara tillämpligt vid tillgodoseende av det allmänna transportbehovet å viss ort. Några bestämmelser, som giva myndigheterna befogenhet att för sistnämnda ändamål disponera över enskilda transportmedel, lära icke finnas meddelade.

Över överståthållarämbetets ifrågavarande skrivelse hava yttranden inhämtats från statens livsmedelskommission, statens transportkommission och statens sjöfartsnämnd ävensom från länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Norrbottens län.

Länsstyrelserna i Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Norrbottens län hava tillstyrkt sådana lagstiftningsåtgärder, att det i överståthållarämbetets skrivelse berörda önskemålet bleve tillgodosett.

Länsstyrelsen i Stockholms län har, under framhållande att stadgandet i 5 § allmänna förfogandelagen icke syntes behöva tolkas så snävt som överståthållarämbetet gjorde, uttalat att, även om gällande lagstiftning sålunda öppnade vissa möjligheter att tillgodose det syfte, överståthållarämbetets framställning avsåge, lagstiftningen dock icke tagit sikte på ett sådant fall; det skulle emellertid enligt länsstyrelsens förmenande vara till fördel, om en

på det allmännas förfogande för ifrågavarande ändamål särskilt inriktad bestämmelse meddelades.

Livsmedelskommissionen har, liksom *transportkommissionen*, funnit sig icke böra förorda en ändring av förfogandelagen i antydd riktning, då en dylik ändring icke skulle erbjuda några mera väsentliga fördelar. Båda kommissionerna hava framhållit, att redan gällande stadganden gäve Kungl. Maj:t ganska stora möjligheter att vid utrymning tillgodose det oundgängliga transportbehovet inom utrymningsorten. Kommissionerna hava vidare uttalat, att Kungl. Maj:t syntes vara oförhindrad föreskriva att transportmedel, då evakuering av viss ort vore behövlig, icke finge föras från evakueringsorten utan myndighets tillstånd.

Sjöfartsnämnden har i sitt utlåtande yttrat, att det syntes nämnden som om de bestämmelser gällande förfogandelag innehölle — i förening med bestämmelserna om nämndens licensgivande verksamhet — innebure tillräckliga möjligheter till reglering av sjöfarten även i ett sådant läge som det i överståthållarämbetets skrivelse avsedda.

Departementschefen.

Såsom under förarbetena till lagen uttalades, får det anses vara en huvuduppgift för den ifrågavarande lagstiftningen att tjäna såsom medel för åvågabringande av godvilliga överenskommelser i lagstiftningens syfte. Denna uppgift har lagen säkerligen också fyllt under den relativt korta tid dess bestämmelser hittills varit i tillämpning. I åtskilliga fall har det emellertid befunnits påkallat att meddela föreskrifter jämlikt lagen. I nuvarande läge lär det ej vara tänkbart att undvara de befogenheter, som lagstiftningen i fråga ger att i fall, där viktiga samhällsintressen det kräva, genomföra förfoganden som i lagen avses. Lagen torde därför böra erhålla utsträckt giltighetstid. Giltighetstiden torde emellertid för närvarande icke böra utsträckas längre än till och med den 30 juni 1941.

Vad härefter angår det i överståthållarämbetets skrivelse berörda spörsmålet torde till en början få erinras om följande stadganden i allmänna förfogandelagen. Enligt 2 § nyssnämnda lag äger Kungl. Maj:t — där det finnes erforderligt, för att inom riket eller inom visst område av riket tillgodose behovet av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, eller för att bereda tillgång till förnödenhet, som är behövlig för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna, att sådan förnödenhet ställes till kronans förfogande — föreskriva skyldighet för ägare eller innehavare därav att avstå densamma till kronan. Enligt 4 § samma lag äger Kungl. Maj:t, där det för tillgodoseende av behov, som avses i 2 §, finnes erforderligt, att kronan förfogar över fastighet, byggnad, järnväg eller annan anläggning eller över fartyg, motorfordon eller annat transportmedel utan att egendomen avstås till kronan, föreskriva skyldighet för ägare eller innehavare av egendomen att till kronan upplåta egendomen eller del därav. Enligt 5 § förfogandelagen äger Kungl. Maj:t vidare, såvitt nu är i

fråga, att — där för tillgodoseende av behov, som avses i 2 §, finnes erforderligt, att med transportmedel, som nyss är sagt, verkställas forsling av viss förnödenhet eller av arbetare eller driftspersonal — föreskriva skyldighet för ägare eller innehavare av sådant transportmedel att ombesörja, att forsling som ovan är sagt verkställas.

Uppenbarligen äger Kungl. Maj:t med stöd av nyssnämnda stadganden vittgående befogenheter att i ett krisläge förfoga över enskilda tillhöriga transportmedel. Berörda stadgande i 5 § torde icke behöva tolkas så snävt, att i förfogandebeslutet skall angivas en speciell förnödenhet såsom föremål för forslingen; även mera allmänt hållna föreskrifter torde sålunda kunna meddelas, exempelvis att forslingen skall avse »livsförnödenheter» enligt närmare bestämmande av angiven myndighet. Emellertid torde i ett givet läge behov kunna föreligga att tillgripa förfogande enligt 5 § utan att därtill knytes någon som helst begränsning i fråga om förnödenheter eller förnödenhetskategorier. Det synes tveksamt, om ett dylikt obestämt förordnande kan meddelas med stöd av gällande bestämmelser. Då det emellertid lär vara angeläget att sådant förordnande må kunna meddelas, torde en sådan jämkning av hithörande bestämmelser böra vidtagas, att det klart framgår att dylikt förordnande kan meddelas. Jag förordar därför, att orden »forsling av viss förnödenhet eller av arbetare eller driftspersonal» utbytas mot det mera omfattande uttrycket »forsling för kronans räkning». Det må härvid framhållas, att enligt 13 § förfogandelagen Kungl. Maj:t vid meddelande av förfogandebeslutet äger förordna, att forslingen skall verkställas åt annan än kronan.

Jag torde i detta sammanhang även få upptaga ett annat spörsmål, berörande omfattningen av de Kungl. Maj:t enligt förfogandelagen tillkommande befogenheterna. I 4 § av lagen anges såsom förutsättning för förfoganderätten, att förfogandet skall vara erforderligt för tillgodoseende av behov, som avses i 2 § samma lag; förfogandet skall sålunda vara erforderligt »för att inom riket eller inom visst område av riket tillgodose behovet av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, eller för att bereda tillgång till förnödenhet, som är behöfvig för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna». Fråga har uppkommit om Kungl. Maj:t med stöd av nyssnämnda stadgande äger förfoga över fastighet för upprättande av beredskapssjukhus. Varken lagens ordalydelse eller förarbetena till densamma torde direkt giva vid handen, att så skulle vara förhållandet. Då behov emellertid lär föreligga att kunna tillgripa förfogandelagens bestämmelser för ändamål som nyss är sagt, torde härför erforderlig ändring böra vidtagas i 4 §. Även i annat avseende torde nämnda paragraf böra undergå viss ändring. Med paragrafens nuvarande lydelse synes det nämligen knappast vara möjligt att förfoga över fastighet för beredande av tjänstelokal åt offentlig myndighet. I visst läge lär det emellertid kunna finnas erforderligt att med tillhjälp av förfogandelagen anskaffa för sådan myndighet behöfviga utrymmen. Jag förordar därför att härför erforderlig

ändring av lagen vidtages. De åsyftade ändringarna böra så avfattas, att förfogande kan tillgripas jämväl för ändamål, som äro av liknande art som de nu angivna.

Jämväl 6 § av lagen torde böra undergå viss ändring. Det har nämligen framhållits, att behov kan föreligga att tillgripa förfogandelagens bestämmelser för anskaffande av förvaringsutrymmen för vissa viktigare arkivalier och samlingar m. m. Bestämmelserna i 6 § torde därför böra erhålla sådan avfattning, att förfogande jämlikt sagda paragraf kan ske jämväl för ändamål som sist är sagt eller för annat liknande ändamål.

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över ett inom folkhus-hållningsdepartementet upprättat förslag till *lag angående fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293)*, av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemstäl-
lan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Curt Nordwall.

Förslag

till

Lag angående fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293).

Härigenom förordnas, att allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939, vilken lag gäller till och med den 31 mars 1940, skall äga fortsatt giltighet efter sistnämnda dag till och med den 30 juni 1941; dock att från och med den 1 april 1940 4—6 §§ i lagen skola hava följande ändrade lydelse:

4 §.

Där det för att tillgodose behov, som avses i 2 §, eller för sjukvårdsändamål eller för beredande av tjänstelokal åt offentlig myndighet eller för annat liknande ändamål finnes erforderligt, att kronan förfogar över fastighet, byggnad, järnväg eller annan anläggning eller över fartyg, motorfordon eller annat transportmedel utan att egendomen avstås till kronan, vare ägare eller innehavare av egendomen pliktig att, i den mån Konungen så föreskriver, ej mindre till kronan upplåta egendomen eller del därav jämte tillhörande inredning eller utrustning än även tåla eller vidtaga erforderlig ändring eller förflyttning av inredningen eller utrustningen. Vad nu är stadgat gälle ock om byggnad, som erfordras till bostad åt driftspersonal, samt om mark eller byggnad för upplag.

Ägare eller — — — över bostad.

5 §.

Där det för att tillgodose behov, som avses i 2 §, finnes erforderligt, att från fastighet tillhandahålles förnödenhet, som där frambringas eller finnes tillgänglig, att vid fabrik eller annan anläggning tillverkas, beredes eller iståndsättes viss förnödenhet eller ock att med järnväg, fartyg, motorfordon eller annat transportmedel verkställles forsling för kronans räkning, allt utan att kronan i övrigt förfogar över egendomen, vare ägare eller innehavare av sådan egendom pliktig att, i den mån Konungen så föreskriver, ombesörja, att förnödenheten frambringas, tillverkas, beredes, iståndsättes eller tillhandahålles eller forsling som nyss sagts verkställles, så ock vidtaga därför erforderliga åtgärder.

Ägaren eller — — — vid anläggningen.

6 §.

Finnes erforderligt, för att bereda bostad åt husvilla eller för förvaring av arkivalier eller samlingar eller för annat liknande ändamål, att kronan

förfogar över byggnad, vare ägare eller innehavare av byggnaden pliktig att, efter vad Konungen föreskriver, upplåta byggnaden eller del därav till kronan, i den mån ej byggnaden erfordras till bostad eller för rörelse eller annan verksamhet eller eljest genom upplåtelsen skulle vållas avsevärd skada eller olägenhet. Vad sålunda stadgas om byggnad skall äga motsvarande tillämpning beträffande markområde eller annat utrymme.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 6 mars 1940.

N ä r v a r a n d e:

justitieråden EKLUND,
LAWSKI,
VON STEYERN,
regeringsrådet HJÄRNE.

Enligt lagrådet den 4 mars 1940 tillhandakommet utdrag av protokoll över folkhushållningsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 23 februari 1940, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag angående fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293)*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av byråchefen för lagärenden i folkhushållningsdepartementet hovrättsrådet Rolf Dahlgren.

Lagrådet yttrade:

Därest det syfte, som man velat tillgodose med ändringen i 5 §, skall kunna uppnås, torde det vara nödvändigt att kronan erhåller en vidsträcktare rätt att förfoga över transportmedel än förslaget innebär. Lämpligen kan detta ske så att dylik förfoganderätt medgives icke blott då det kräves för att tillgodose behov som avses i 2 § utan även eljest då forsling erfordras för ändamål av betydelse för det allmänna. Lagrådet hemställer därför, att 5 § omarbetas i enlighet med vad sålunda anförts.

Det måste emellertid framhållas, att genom den här ifrågasatta ändringen 5 § såvitt avser forsling kommer att bliva tillämplig under mera generella förutsättningar än 2 och 4 §§ samt 5 § i övrigt. Det synes därför böra tagas under övervägande om ej på grund härav en framtida omarbetning av lagen är påkallad.

Ur protokollet:

G. Lindencrona.

*Utdrag av protokollet över folkhushållningsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
den 8 mars 1940.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ.

Chefen för folkhushållningsdepartementet, statsrådet Eriksson, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets den 6 mars 1940 avgivna utlåtande över det den 23 februari 1940 till lagrådet remitterade förslaget till *lag angående fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939* (nr 293).

Efter att hava redogjort för innehållet i lagrådets utlåtande anför föredraganden:

Vad lagrådet yttrat angående avfattningen av 5 § torde på av lagrådet anförda skäl böra iakttagas.

Föredraganden hemställer, att det i anledning av lagrådets erinran omarbetade förslaget måtte, jämlikt § 87 regeringsformen, genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Curt Nordvall.